

Člověk na hranici mezi Luciferem a Ahrimanem

Rudolf Steiner

V přednášce, kterou jsem pronesl v návaznosti na Kalevalu, jste si možná něčeho povšimli. Když jste tuto přednášku promýšleli, patrně jste si řekli, neboť je to nasnadě: V přednášce bylo rozvedeno, že určitá, lze říci, bytost přesahuje ze západu na východ a jako tři končetiny natahuje tři výběžky, které dávný finský lid vnímal jako Wäinämöinen, Ilmarinen a Lemminkäinen a které se dnes v materialistické mluvě nazývají Rižským, Finským a Botnickým zálivem. Patrně jste se tedy ptali: Jak on ale může říct, že to má něco společného s nějakou bytostí, vždyť to, co tu takto vybíhá do pevniny, je jenom plocha, povrch moře se svými hranicemi. Vždyť to nemá nic, co by se podobalo tělu, a on přesto mluví o nějaké bytosti! - To jste si patrně řekli.

Pochod, který vám tu v duši proběhl při promýšlení duchovně-vědecké pravdy, je typický, neboť pokaždé znovu musí docházet k tomu, že člověk proti pravdám získaným z duchovního světa vznese námitku. Že jsou ovšem vznášeny takovéto námitky, je významná a správná skutečnost. Takovéto námitky lze odstranit jen tím, že se člověk věcmi zabývá ještě hlouběji. To bychom dnes s ohledem na určité otázky duchovního poznání provedli. K tomu však musím leccos předeslat.

Materialistické předsudky v pohledu na člověka

Podívejme se nejprve na materialistické předsudky naší doby týkající se člověka. Máme tu, není-liž pravda, velmi pochopitelný předsudek, že v člověku probíhají rozličné fyzické děje, mimo jiné také děje odehrávající se v jeho nervové soustavě a mozku, a že se přitom, když se tyto fyzické děje uskutečňují, odehrávají duševní procesy, které jsou pro materialistu vlastně jen výrazem těchto fyzických dějů. Materialista studuje to, co se děje v těle člověka, nalézá - nebo to dnes ještě hypoteticky předpokládá - jisté jemné nervové pochody a říká: Toto jsou důvody procesů myšlení, citu a vůle; tyto procesy myšlení, citu a vůle jsou vlastně jen průvodními jevy toho, co se tu odehrává fyzicky.

Takový je dnes široce rozšířený názor, který v současném materialistickém myšlení zapustí samozřejmě kořeny ještě hlouběji. Z hlediska logiky je stejně chytrý jako tento názor i ten následující. Dejme tomu, že někdo půjde po cestě a zjistí, že v ní jsou vyhloubené všelijaké stopy; naleznou stopy, které povedou tak, že v cestě bude něco jako žlábký, a také stopy, které budou otiskem chodidel. Bude tedy přemýšlet a řekne si: Nuže, to, co tvoří cestu, má v sobě určitou hmotu a tato hmotu dává vzniknout určitým procesům; tím se tato hmotu po částech smrštila a vytvořila tyto žlábký; na jiných místech se pak zase smrštila směrem dolů a vznikly tyto otisky, které vypadají jako plosky nohou.

To je ovšem velký omyl. Neboť pravda je, že tudy projel vůz a tyto dva žlábký udělal koly, a že tudy prošel člověk, který tyto otisky vytvořil svými chodidly. Otisky nevytvořila povaha půdy, nýbrž člověk svými chodidly a vůz svými koly.

Tak je tomu ale také s ději v naší nervové soustavě. Když jako duše myslíme, cítíme a chceme, vytváříme ustavičně duchovně-duševní děje. Dokud žijeme ve fyzickém světě, probíhají tyto děje ve vazbě na fyzické tělo, tak jako jede vůz po cestě a člověk po ní jde a zanechávají za sebou stopy. Tyto stopy, které za sebou zanechávají, mají s hmotou do činění právě tak málo, jako nemají ani stopy na cestě nic do činění s jakoukoli hmotou, která se nachází pod nimi. Děje probíhající v mozku a nervové hmotě nemají v podstatě vůbec nic do činění s myšlenkovými pochody, stejně jako nemá to, co vykonává vůz nebo člověk, nic do činění s tím, co se odehrává na povrchu země.

Nutnost přechodu k duchovně-vědeckému myšlení

Je velmi významné, abychom se někdy věnovali takovéto úvaze a pochopili, že anatom či fyziolog, zkoumá-li pouze pochody v organismu, se podobá duchu, který se pohybuje dole v zemi, nikdy však nepronikl nad její povrch a nikdy neviděl člověka ani vůz. Vidí pouze, že pod zemí vznikají nerovnosti, nikdy se k nim však nedostane a navíc je vidí z druhé strany. To, co vidí, zkoumá a domnívá se, že to země sama vytváří svou vlastní činností. V okamžiku, kdy by se takový duch, který je stále pod zemí, dostal nad zemský povrch, poznal by skutečný stav věci. Tak je tomu i s materialistickým anatomem a materialistickým fyziologem; jsou stále pod zemí, to znamená, že nevědí nic o duchovní vědě - to je jejich život pod zemí. Zkoumají pouze pochody ve hmotě, které nemají naprosto nic do činění s tím, co se děje nahoře v duchovně-duševní oblasti. Bude úkolem současné doby, aby lidé od anatomického a fyziologického myšlení přešli k myšlení duchovně-vědeckému. Podobně by kobold, který dosud byl jen pod zemí, poznal pravdu, kdyby byl vyzvednut nad zemi a viděl by, jak vlastně vznikají otisky, které se objevují ve hmotě. Materialističtí badatelé, kteří se zabývají jen duchovně nalézajícím se pod zemí, jsou ve své podstatě jako koboldi hrabající se pod povrchem země, neboť i hmotu je duch. A lidstvo musí prožít onen velký šok, k němuž dojde, až tyto koboldi, tyto zemní duchové proniknou do duchovně-duševní sféry.

Musel jsem to předeslat z toho důvodu, protože vám chci uvést některé skutečnosti k objasnění na úvod naznačené námitky, že Botnický, Finský

a Rižský záliv jsou vlastně plochy, roviny, a já jsem přesto mluvil tak, jako by to byly bytosti nebo části obrovské bytosti rozprostírající se od západu na východ.

Člověk jako prostorová bytost

Nuže, podívejte, bytosti prostoru, prostorové bytosti - inu, vy si klidně řeknete: Jako člověk jsem přece prostorová bytost! - To je sice správně; avšak tím, čím jste jako člověk, jako prostorová bytost, ve skutečnosti nejste. Neboť s člověkem se to má úplně jinak, než bychom se domnívali, podíváme - li se na něj jen ve vnějším zdání, v oné vnější fan- tasmagorii. V té se ovšem jeví jako bytost, která tu existuje prostorově, prostorově uzavřená v kůži, bytost, která se rozprostírá v prostoru. S ohledem na lidskou podobu se tu však vskutku skrývají tři významné záhady, tři významné otázky.

První otázka, která se tu skrývá, vystupuje, abych tak řekl, pod všelijakými tajnosnubnými názory, pod všelijakými klamy. O své vlastní existenci jsme vlastně onou vnější fantasmagorií, vnějším zdáním klamání. Stopy tohoto klamu se nacházejí v dnešní vědě, a sice v kapitole, kde je tato věda vskutku bezradná a kde vytvořila všemožné hypotézy. Otázka, kterou mám na mysli, se ve vědě skrývá za tím, že jsou neustále vytvářeny hypotézy, proč má člověk vlastně dvě oči, dvě uši, a přesto věci nevidí ani neslyší dvojmo, proč jsou vlastně orgány uspořádány symetricky, proč se nevyskytují jen jednou, ale zdvojeně. Prosté vnímání představuje pro vědu velký problém, velkou otázku, a když si projdete literaturu, zjistíte, co se tam všechno píše o otázce, proč vlastně dvěma očima vidíme jednoduše, dvěma ušima slyšíme jednoduše atd.

Člověk je v jistém ohledu zařízen opravdu hrubě a vyjadřuje to někdy i ve své řeči. V podstatě má i dva nosy, jenže jsou do té míry srostlé, že to nelze tak snadno poznat jako v případě očí a uší. Proto se nemluví o dvou nosech, ale jen o jednom, ve skutečnosti má však člověk zrovna tak *dva* nosy a ne jeden. Jenže je zařízen natolik hrubě, že tam, kde je něco srostlé, si toho vůbec nevšimne. V každém případě je ale skutečností, že se v lidském vnímání vyjadřuje plná symetrie, levá a pravá strana. Kdyby totiž člověk neměl dvě uši, dvě oči, dva nosy, pak by opravdu nemohlo nastat pocíťování Já. I dvě ruce k tomu potřebuje. Když spráskneme ruce a jednu cítíme díky druhé, vzniká také něco z pocíťování Já. Něco velmi podobného však děláme i tehdy, když sjednocujeme výsledek [činnosti] obou očí a obou uší. Svět vnímáme vždy ze dvou stran, zleva a zprava, pokud jde o smyslové vnímání. A jen díky tomu, že máme tyto dva směry vnímání zleva a zprava a ty se protnou, jsme člověkem majícím Já, takovým, jakým jsme. Jinak bychom člověkem majícím Já vůbec nebyli.

Kdybychom například měli oči [umístěné] tak, že by se nacházely v blízkosti uší, a nemohli bychom spojit záměrnou osu, pak bychom provždy zůstávali bytostí, která je zachycena ve skupinové duši. Máme-li být bytostí mající Já, musíme dosáhnout toho, aby se levá a pravá strana protnul. U všeho, co je v oblasti vnímání vlevo a vpravo, dosahujeme jeho protnutí uprostřed. Představte si plochu [*přednášející kreslí*], tedy plochu, která na této čáře vychází z tabule. Tady se všechno protíná, směrem zleva i směrem zprava, a v této rovině skutečně jsme. Nejsme vůbec v prostoru, nýbrž uvnitř této roviny, této plochy. Ve skutečnosti nejsme onen prostorově se rozprostírající člověk, nýbrž jsme plošná bytost, která vzniká tím, že se levé impulzy protínají s pravými.

A chcete-li dát někomu odpověď - míním tím ve skutečnosti, nikoli v máj, ve zdání - na otázku: Kde vlastně jsi? - pak mu nemůžete říci: Jsem tady nebo tam, v prostoru vyplněném tělem - ale musíte mu říci: Jsem tam, kde se můj levý člověk a pravý člověk protínají. - Jen tam ve skutečnosti jste. Právě tak, jako jsou tu plochy u bytosti, kterou jsem měl předtím na mysli a v níž se protíná vzdušná a vodní polovina (v tomto případě jsou obě poloviny rozdílné), je tu u člověka levá a pravá polovina (zde jsou ovšem obě poloviny stejné). Ve skutečnosti je i člověk plošnou bytostí, plochou, a už to, že má skutečnou postavu, je máj. Z čeho ale pochází jeho skutečná postava?

Boj Lucifera a Ahrimana v člověku

Podívejte, ta pochází z toho, že člověk stojí uprostřed určitého boje. Zleva bojuje bytost s jinou bytostí, která bojuje zprava. Kdybychom duchovně vnímali to, co se nachází na naší levé straně, pak bychom tuto bytost vnímali jako světlo. Kdybychom duchovně vnímali to, co působí na naší

pravé strane, pak bychom vnímali onu druhou bytost s jinými vlastnostmi. Jakožto dvojí člověk vznikáme totiž tím, že zleva bojuje luciferská bytost a zprava bytost ahrimanská.

Nyní si představte - aby byla vaše představa přesná - že zleva bojuje luciferská bytost [*přednášející kreslí*] a městná zde to, co vytváří jako opevnění; zprava bojuje ahrimanská bytost a městná zde to, co vytváří jako opevnění. To, čím je váš levý člověk, je Luciferovo opevnění; váš pravý člověk je opevněním Ahrimanovým. A vy máte jedinou možnost, být mezi nimi uprostřed. Naše umění života spočívá v tom, abychom našli náležitou rovnováhu. Nevědomě to děláme, když smyslově vnímáme. Když slyšíme levým a pravým uchem a počítky pak spojujeme ve vjem, nebo když vnímáme levou a pravou rukou a tyto vjemy spojujeme, tak se stále stavíme do plochy, která leží právě na hranici boje mezi Luciferem a Ahrimanem. Jako ostří nože, ba ještě tenčí než ostří nože je prostor, který je ponechán uprostřed. Náš organismus nepatří nám, nýbrž jsme bojištěm luciferských a ahrimanských mocností, ale také mocností, které jsou téhož druhu jako Lucifer a Ahriman. To je něco, čeho se dále dotýkat nemáme.

Jakožto plošné bytosti jsme tak včleněni mezi něco, co se nás jako lidí vůbec netýká. Náš levý člověk se nás vlastně vůbec netýká, náš pravý člověk také ne, ale týká se nás proces, děj, který se mezi oběma odehrává.

Nyní si můžete dále domýšlet obraz, který jsem prve použil. Ustavičně se tu odehrávají procesy respektive děje. Ano, v zemi se také neustále odehrávají procesy respektive děje. To, co se děje v zemi, však nezanechává tyto stopy. To, co se děje ve vás, v levé nebo pravé polovině organismu, nemá nic do činění s tím, co člověk duševně prožívá; jsou to procesy, které se odehrávají mezi Luciferem a Ahrimanem. Procesy, jež jsou dole, pod povrchem země, všechno, co se tam děje - řekněme třeba to, jak tu lezou žíly, ochlazování a ohřívání v ročních obdobích - všechny tyto procesy, jež nemají nic společného se stopami, které se tu otiskují, musíte srovnat s tím, co se děje uvnitř v lidské ústrojnosti.

Opevnění Lucifera a Ahrimana ve směru vlevo-vpravo

Můžeme tedy říci: Duchovním pozorováním fyziologických a anatomických dějů nutně dospíváme k tomu, že spolu bojují Lucifer a Ahriman, nesmíme se však oddávat názoru, že tyto procesy [odehrávající se] mezi Luciferem a Ahrimanem způsobují duševní život. Tak tomu není, neboť ten probíhá v duši sám. A probíhá v podstatě v ploše, v rovině, nikoli uvnitř prostorového organismu; je to odstupňované a zkoumání tohoto odstupňování je neobyčejně zajímavé.

Co se týče lidské hlavy, je tomu tak, že Lucifer a Ahriman vybudovali vlevo a vpravo do značné míry stejná opevnění. Levá a pravá polovina hlavy jsou si velmi podobné a síly jsou tu takového rázu, že do sebe navzájem nemohou příliš zasahovat, že se plochy uprostřed příliš nedotýkají. Uprostřed je plocha, vlevo Lucifer, vpravo Ahriman; jelikož jsou ale levá a pravá polovina hlavy utvářeny velmi podobně, vzájemně se odrážejí - Lucifer a Ahriman - a člověk může zde uprostřed v klidu rozvíjet svou činnost, Jeho myšlení je vlivem Lucifera a Ahrimana velmi málo narušováno, protože se vzájemně odrážejí.

Půjdeme-li dále dolů, už tomu tak nebude. Na jedné straně se Luciferovi daří vybudovat [jako opevnění] žaludek, na druhé straně se Ahrimanovi daří vybudovat [jako opevnění] játra. Žaludek je prostředkem, jímž Lucifer bojuje zleva doprava, játra jsou pak tím, čím Ahriman bojuje zprava doleva. Na vztah žaludku a jater budeme správně nahlížet tehdy, uvědomíme-li si, že se Luciferovi daří vybudovat vlevo jako určitý bitevní prostředek žaludek a že se vpravo Ahrimanovi daří vybudovat játra. Ty se nacházejí v neustálém boji a věda by udělala dobře, kdyby tento boj mezi žaludkem a játry skutečně studovala. A jestliže má poloha srdce sklon dostat se poněkud na levou stranu, pak je to výrazem skutečnosti, že na jedné straně chce pro sebe něco uchvátit Lucifer, zatímco na druhé straně chce něco uchvátit Ahriman. Celý poměr vlevo-vpravo je výrazem toho, v čem spolu v člověku Lucifer a Ahriman bojují, jen s tím, že - jak bylo řečeno - je to, co spočívá na obou stranách plochy, v jistém ohledu stejné. Vidíme však, že skutečně stejné je to jen nahoře; čím dále dolů člověka sledujeme, tím více to být stejné přestává.

U bytosti, o níž jsem říkal, že natahuje jakoby tři chapadla - Lemminkäinen, Ilmarinen a Wäinämöinen - tomu tak je, jednou polovinou je u ní vzduch a druhou voda; tady jsou ještě různé. Jakmile ovšem dospějeme k jasnozřivému poznání, okamžitě si všimneme, že člověk je v podstatě také jen plochou mezi dvěma polovinami, neboť jakmile si odmyslíme* fyzické tělo a podíváme se na tělo éterné, zjistíme, že levá polovina je podstatně světlejší než polovina pravá. Levá polovina je na pohled mnohem více prosvětlená, prozářená, prostoupená třpytem; pravá polovina je mnohem více protěmňlá, prostoupená temnotou. Tak je tomu s ohledem na levého a pravého člověka.

Boj Lucifera a Ahrimana ve směru vpředu-vzadu

Člověk je ovšem postaven do prostoru i s ohledem na ostatní směry, to však - vyjádříme-li to jazykem okultismu - neznamená nic jiného, než že je postaven do boje mezi Luciferem a Ahrimanem. Takto je postaven do toho, co je vpředu a vzadu, dopředu a dozadu.

Nebudete-li si nyní u člověka představovat [směr] vlevo-vpravo, nýbrž dopředu a dozadu - musíte si představit celého člověka - pak není prostorovou bytostí ani ve směru odpředu dozadu [viz *nákres*], nýbrž právě tak, jako spolu zleva doprava a zprava doleva bojují Lucifer a Ahriman a to, co je prostorové, jsou pouhé barikády, které vztyčili proti sobě navzájem, bojuje i odzadu proti člověku Ahriman a odpředu zase Lucifer. Odzadu takřkajíc vysunuje dopředu svou činnost Ahriman a odpředu nasunuje proti Ahrimanovi svou činnost Lucifer. A člověk opět stojí uprostřed mezi nimi.

Tady ovšem musíme říci, že co se týče tohoto směru vpředu-vzadu, těm dvěma se tak docela nepodařilo dostat se, řekněme, tak blízko k sobě, aby tvořili jen jednu plochu. Tady je tomu jinak. Ahriman se totiž dostává jen k ploše, kterou si můžete představit jako procházející páteří, a Lucifer se dostává k ploše, kterou si můžete představit jako procházející prsní kosti, zhruba tam, kde se setkávají žebra. A mezi nimi je prostor, který je odděluje a kde se jejich působení prostupuje. Nebojují zde, abych tak řekl, v přímé srážce, nýbrž vysílají tímto prostorem své střely. Ahriman se však dostává jen k páteři a Lucifer jen tam, kde žebra přiléhají k prsní kosti. A my stojíme uvnitř, v tomto boji mezi Luciferem a Ahrimanem. S ohledem na směr dopředu-dozadu jsme tedy skutečně bytostí, která má prostor. S ohledem na směr vlevo-vpravo žádný prostor nemáme.

Ve směru vlevo-vpravo bojují Lucifer a Ahriman především myšlenkami. Myšlenky se rojí zleva a zprava a na této ploše se stýkají. Jsou to kosmické myšlenkové útvary, které tu na sebe narážejí a v lidské střední ploše se stýkají. Ve směru vpředu-vzadu bojují Lucifer a Ahriman spíše pomocí citů, boj je tu veden spíše prostřednictvím citů. A protože se zde síly nedostávají až docela k sobě, zůstává pro nás uprostřed určitý prostor, v němž jsme svými city sami v sobě. Když máme myšlenky, které spolu zleva a zprava navzájem bojují, cítíme, že tyto myšlenky vlastně patří světu. Myšlenkami myslíme věci, které jsou venku. Vy- tváříme-li si vlastní myšlenky, pak jsou to fantasy- magorie a pak světu vlastně nepatří. Ve svých citech paříme sami sobě, protože Lucifer a Ahriman tu na sebe úplně nenarážejí a my tu máme mezi oběma oblastmi prostor. Proto jsme svými city takto sami v sobě.

Jako lidé jsme výtvoři působení bytostí vyšších hierarchií. A oněmi plošnými bytostmi mezi levou a pravou stranou jsme proto, že nás lidé sem jako plošné bytosti staví vyšší hierarchie. Nedovolí, aby se tu Lucifer a Ahriman dostali k sobě. Jsme bytostmi dobrých bohů v tom smyslu, že dobří bohové ze svých tvůrčích myšlenek pravili: Před námi se tu odehrává boj mezi Luciferem a Ahrimanem. Musíme vytyčit hranici oblastí, do níž se nedostanou, tak aby nemohli až k sobě. - My lidé jsme postaveni do tohoto boje jako stvoření dobrých bohů a čím více se v tomto boji osvědčujeme, tím více jsme stvořeními dobrých bohů.

Co se týče směru vpředu-vzadu, je tomu tak, že dobří bohové do nás Lucifera zcela nepouštějí. V zakončení žeber směrem dopředu mu postavili barikády. A v útvaru oné podivuhodné věže, která obklopuje míchu a mozek, postavili dobří bohové pevnost proti Ahrimanovi. Tudy neprojde, nanejvýš odsud může k Luciferovi vysílat své citové střely. V tom skutečně stojíme, abychom ty dva od sebe oddělili volným prostorem.

Směr nahore-dole

Pak máme ještě třetí směr, směr shora dolů. Musíme si uvědomit, že ani zde tomu není tak, jak to vypadá ve vnější fantasmagorii, v mágii. V tomto případě je tomu tak, že zdola nahoru působí Ahriman a shora dolů Lucifer. A i zde dobré, vpřed ve vývoji postupující božské bytosti vytvořily bariéru proti Luciferovi. Jeho působení shora dolů je takřkajíc zadržováno jistou rovinou. Tuto rovinu dostanete, vezmete-li kostru a sundáte z ní lebku. Tam, kde lebka dosedá na krční obrátce, si musíte představit rovinu. Tato neviditelná horizontální rovina, kde lebka dosedá na [poslední] krční obrátce, představuje bariéru. Když se člověk do ní postaví, může zadržovat shora dolů směřující luciferské působení. Lucifer může shora pouze vysílat své střely. A to jsou nyní střely vůle. Zleva doprava směřují myšlenkové střely, zepředu dozadu citové střely a shora dolů a zdola nahoru volní střely.

Ale i tady je volný prostor. Vezmete-li si dole bránici, máte zhruba souběžně s bránicí rovinu, která je opět postavena [jako hradba] proti Ahrimanovi pronikajícímu zdola nahoru. Ahriman se tedy svou vůlí, svými volními střelami, svou vlastní bytostí dostane zdola nahoru jen k bránici. Dál svými střelami nikdy působit nemůže. Co je za tím, je náš vlastní volný prostor.

Vidíte tedy, jak komplikovaný člověk vlastně je. Vezměte si kteroukoli část lidské přirozenosti, řekněme levou stranu obličeje. Jako myšlenková bytost může Lucifer tuto levou stranu zcela proniknout, ještě i jako citová bytost ji může v určitém ohledu proniknout až jisté rovině; jako volní bytost ji zase může proniknout shora dolů. U každé partie člověka tak na základě tohoto údaje můžete přijít na to, jak Lucifer a Ahriman prostřednictvím kosmických myšlenkových, citových a volních impulsů působí v prostorovém člověku.

Musíme si však uvědomit, že jako myšlenkový člověk jsme bytostí plochy. Jako citový člověk máme určitý volný prostor mezi „vpředu“ a „vzadu“ a jako volní člověk máme jistý volný prostor mezi „nahore“ a „dole“, mezi rovinou, která prochází horním krčním obratlem, a rovinou bránice. A jen když vyloučíte to, co vůbec k člověku nepatří, dostanete pravou podobu člověka. Tu si teď můžete sestojit.

Vidíte, že člověk je ve skutečnosti složen zvenčí, že zvenčí dostává svůj ráz a že ho nepochopíme, vezmeme-li [jeho] tvary prostě tak, jak před nás předstupují, ale že ho pochopíme teprve tehdy, víme-li, jak souvisí s celým duchovním kosmem, jak k němu zprava a zleva, zdola a shora, zpředu a zezadu přistupují lucifersko-ahrimanské síly a jak jeho bytost utvářejí jako bytost prostorovou.

Goetheanum jako „bábovková forma“

Takto musíte, milí přátelé, nahlížet i na to, co je v jistém ohledu napodobením pravého kosmického působení ve světě, musíte nahlížet na naši stavbu. Jestliže ji budeme považovat za nějakou fantasmagorii, pak se zprvu můžeme domnívat, že tím hlavním na této stavbě je to, co je v prostoru vyplněno dřevem. To však není to hlavní; tím hlavním je to, kde zdánlivě není nic. Jestliže nějaký tvar naší stavby vypadá takto [viz *nákres dole vlevo*], přičemž toto je dřevo [šrafovaná část], pak tím podstatným není toto zde, tedy dřevo, nýbrž *toto*, kde není nic, kde to sousedí se vzduchem. A naši opravdovou stavbu byste dostali tehdy, kdybyste vzali obrovskou hroudou vosku, udělali otisk vnitřku a na tento otisk se pak podívali. Oč jde, je tedy to, v čem stojíte, když do stavby vejdete, a co nemůžete vidět, ale musíte to cítit.

Už dříve jsem řekl, že princip naší stavby je principem bábovkové formy (*Gugelhupftopf*)*.

Gugelhupftopf je výraz, kterému asi nebudete příliš rozumět. Představte si ale hrnec, který tvoří formu, a v něm se peče bábovka. O co nám u takové bábovkové formy jde? Nejde nám o hrnec, ale o bábovku a o to, aby dostala správný tvar a správně se v něm upekla. U formy nám jde jediné o to, aby se, když do ní nalijeme těsto a upečeme ho, bábovka podařila, jak má.

Ani u naší stavby tak nezáleží na tom, co je kolem, ale na tom, co je uvnitř. A v této stavbě budou myšlenky a city těch, kdo se v ní budou nacházet. Budou vznikat tím, že člověk uvidí až po hranici stavby, že bude cítit její tvary a že se naplní myšlenkovými formami. To, co bude uvnitř, bude „bábovka“ a to, co stavíme, bude schránka, forma. Ta ale musí být taková, aby se v ní správně myslelo, cítilo a vnímalo. To je ovšem princip novějšího umění oproti umění starému. U starého umění záleželo vždycky na tom, co je venku v prostoru. U nového umění na tom, co je venku v prostoru, nezáleží. To, co je venku, je hrnec a to, na čem záleží, vlastně vůbec nelze provést, nýbrž je to uvnitř. To platí nejen s ohledem na plastické tvary, ale i s ohledem na malířství. Ani tady nezáleží na tom, co se maluje, ale co při tom člověk

* Rudolf Steiner použil výraz vyskytující se především v Rakousku; *Gugelhupf* zde znamená bábovka a *Topfdoslo-* va hrnec. (Pozn. překl.)

pocítuje a prožívá. I malířství je pouze „bábovkovou formou“.

To je, abych tak řekl, jádrem evolučního pokroku, v němž stojíme: abychom skutečně přešli - promiňte mi ten výraz - od hrnce k bábovce. Setrvávat u hrnce znamená materialismus; přejít k bábovce u nás znamená spiritualismus, k němuž svou práci směřujeme. Nevezmeme-li to v potaz, nemůžeme správně posoudit ani umění, o které se nám jedná. Pokud se někdo bude na naši stavbu umělecky dívat podle starého vzoru, pak může říci: Proboha, to ale není pěkný hrnec, cos tady udělal! - Nebude totiž vědět, že nezáleží na hrnci, na formě, ale na bábovce. Tím se, milí přátelé, tímto uměleckým principem blížíme k celému smyslu a celému významu evolučního pokroku [přinášeného] duchovní vědou. Člověk se díky pokroku duchovní vědy musí vypracovat ven z „hrnce“ a propracovat se k „bábovce“.

A tak se musí zbavit víry, že například v procesech probíhajících v mozku spočívají příčiny myšlenek, zatímco ve vlastních mozkových procesech spočívají kosmické děje a odehrávají se boje mezi Luciferem a Ahrimanem. A musí pochopit, že lidské duševní pochody, myšlenky a city jsou jen stopy vyhloubené do těchto bojových opevnění, které však nemají s takzvanými hmotnými pochody - jinými slovy s lucifersko-ahrimanský- mi ději - nic společného.

Omezené vědění podzemního kobolda

Chtěl bych použít ještě jiný obraz. Předpokládejme, že přijdeme do krásné zahrady - krásné tím, že jsou zde krásně uspořádány stromy, krásně naaranžovány květiny atd. - a chceme si na ni vytvořit názor. A tu - kdybychom mohli otvorem nahlédnout do země - k nám přistoupí něco jako ko- bold. Dejme tomu, že tento kobold by řekl: Ukážu ti, proč jsou tady růže, tady fialky, proč je tady houští a tady květiny. Já totiž tady dole pod zemí všechno prolézám a vidím důvod, kvůli kterému tu vyrostly stromy, fialky a růže. - Můžeme říci: Moc pěkně nám tu vyprávíš o těch podzemních dějích. To všechno se ve fyzickém světě jistě děje. Aby se tu však rostlinám dařilo, aby tu vznikla tato zahrada, musel tu být zahradník. To jsou ovšem oblasti, do kterých jsi ani nenahlédl, o které ses pranic nestaral. Tak se i materialistickým anatomům, materialistickým fyziologům musíme naučit říkat: Tvou činnost najdu teprve tehdy, podívám-li se otvorem do země. Prolézáš jí a studuješ pochody, které tam musí probíhat, které ale nemají nic společného s tím, co se děje tady nahoře, v duševně-duchovní sféře. A to, co se děje tam dole, budeš správně interpretovat teprve tehdy, až poznáš, jaké vztahy panují mezi Luciferem a Ahrimanem a ostatními hierarchiemi, které Lucifera a Ahrimana opět uvádějí do rovnováhy. - A to, co doposud působilo jen v představě Já, se obohatí duchovní vědou.

Přijde doba, kdy si lidé řeknou: V biblické zvěsti o stvoření [člověka] se dovídáme o „dchnutí“, o Jahvově dechu, jenž byl člověku vdechnut. - Pak se budoucí lidé zeptají: Kam ale je tento dech vdechnut, je-li tedy vdechnut? - Pokud si vzpomenete, co jsem řekl, zjistíte, že tím prvním, kam bylo vdechnuto, jsou tyto meziprostory, kde si Jahve zepředu a zezadu, shora a zdola, jako krychli, tvoří člověka [viz *nákres*] a svou vlastní bytostí, svým čarovným dechem ho vyplňuje tak, že v ostatním člověku se působení tohoto čarovného dechu šíří do Luciferových a Ahrimanových oblastí. Tady je však meziprostor, ohraničený zprava a zleva, shora a zdola, zepředu a zezadu, kam bezprostředně jako do prostorového člověka vstupuje Jahvův dech. Co jsem řekl, bylo řečeno především s ohledem na tohoto fyzického prostorového člověka.

Vidíte, že se nám otevírá výhled na člověka stojícího v celém kosmu. Řekl bych: U všeho, co tento člověk na pohled vyplňuje ve vnějším prostoru, existují také morálně-duševní aspekty. Neboť i v tom, co v nás působí jako něco morálně- -duševního, máme zprvu jistou fantasmagorii, byť ne v míře tak značné jako u prostorového člověka. A ve všem morálním, ve všem logickém, ve všem, co spočívá v naší duševní činnosti, na sebe navzájem působí Lucifer a Ahriman a člověk je postaven na hranici.

Jak tomu je, tuto pro nás velmi významnou a důležitou kapitolu, pak probereme zítra.

Dornach, 21. listopadu 1914

GA 158